

ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИ РАҚАБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШДА ИННОВАЦИЯЛАРНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ МУАММОЛАРИ

Усманова Муниса Нуралиевна
Бизнес ва тадбиркорлик олий мактаби

Бугунги кунда инновацияларни қўллаб-қувватлаш ва уларни жамият таракқиётига самарали интеграция қилиш давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бирига айланмоқда. Жаҳон миқёсида тезкор технологик ўзгаришлар, рақамли трансформация ва илм-фаннинг ривожланиши иқтисодиёт тармоқларининг рақобатбардошлигини таъминлашда инновацияларнинг муҳим ролини янада аёнлаштирди.

Иқтисодий ўсишни таъминлаш учун инновациялардан фойдаланиш нафақат янги маҳсулотлар ёки хизматларни яратиш, балки мавжуд ресурсларни самарали бошқариш, ишлаб чиқариш жараёнларини оптималлаштириш ва янги бозорларга чиқиш учун имконият яратади. Бу жараёнда давлат томонидан қўллаб-қувватлаш чоралари, жумладан, молиявий ёрдам, илмий тадқиқотларга инвестицияларни жалб этиш, интеллектуал мулкни муҳофаза қилиш ҳамда инновацияларнинг инфратузилмасини шакллантириш муҳим аҳамият касб этади.

Жаҳон тажрибаси рақобатбардошликни оширишнинг энг самарали Жаҳон тажрибасининг кўрсатишича, қўллаб-қувватлаш иқтисодий ривожланган мамлакатларда, хусусан, Японияда миллий инновацион тизимларнинг (МИТ) яратилишида кластерли методдан фойдаланилади, мисол учун, бу ёндашув автомобиль саноатида тўлиқ жорий этилган. Масалан, JETRO корпорацияси 11 та кластер яратган ва уларни муваффақият билан ривожлантирмоқда. Шунингдек, таркибан Россиянинг наукоградларига ўхшаш худудий илмий-инновация кластерлари яратилмоқда.

Республика иқтисодиётини яқин истикболда индустриал-инновацион ривожлантириш учун ЯИМнинг ўсишига нисбатан саноатнинг ўсиш суръатларини сақлаб қолиш ва янада ошириш зарур, бунга эса инновация фаолиятини инвестициялаш ва инновацион кластерлар тузилмасини ривожлантириш орқали эришиш мумкин. Илм-фани инвестициялаш дунёнинг ривожланган мамлакатларида жадал ўсиб бормоқда, ИТТКИ харажатлари ЯИМга нисбатан фоизларда: АҚШда - 2,55%, Германияда - 2,26%, Японияда - 2,78%, Францияда - 2,05%, Италияда - 1,13%, Буюк Британияда - 2,05 % ни ташкил этади, модомики билимларнинг 90% га сўнгги 30 йил давомида эга бўлинди.

Замонавий босқичда бешинчи технологик укладдан олтинчисига ўтиш асосида миллий иқтисодиётларни инновацион ривожлантириш модели амалга

оширилмоқда. Бу жиҳатдан Ўзбекистонда иқтисодийнинг миллий интеллектуал салоҳият ва бой табиий хом ашё ресурсларига таянадиган инновацион моделини амалга ошириши мақсадга мувофиқ бўлади.

Демак, инновациялар деганда у ёки бу фаолият соҳасида самарадорликни ошириш учун инсон ақли эришган ютуқлардан (кашфиёт, ихтиро, илмий ва конструкторлик лойиҳалари ва ҳоказо) фойдаланиш тушунилади. Мас равишда инновациялар технологик, иқтисодий, экологик, бошқарув, ҳарбий, сиёсий, ижтимоий-маданий, ҳуқуқий ва бошқа турларга тақсимланади.

Илмий-техник соҳа билан илмий маҳсулотларни ишлаб чиқариш, ишлаб чиқиш ва тайёрлаш ва уни бозорга олиб кириш ўртасидаги боғловчи бўғин инновацион инфратузилмадир. Инновацион лойиҳа деганда инновацион фаолиятга моддий-техник, молиявий, ташкилий-методик, ахборот, маслаҳат ва бошқа турдаги хизмат кўрсатишни таъминловчи субъектлар, ресурслар ва воситалар мажмуасини тушуниш лозим. Шундай қилиб, илмий асосланган янгиликлар тарқатилиш ва жорий этилиш пайтидан бошлаб инновацияларга айланади. Инновацияларни бозорга тадбиқ этиш жараёни инновацияларни тижоратлаштириш жараёни деб аталади.

Инновацион фаолият ҳақиқатдан инновацияни амалга оширишга олиб келадиган ёки шу мақсад билан кўзлаб қилинган барча илмий, технологик, ташкилий, молиявий, тижорат, маркетинг ҳаракатлардир. Инновацион фаолият шунингдек қандайдир аниқ инновацияни тайёрлаш билан тўғридан-тўғри боғлиқ бўлмаган тадқиқотлар ва ишланмаларни ўз ичига олади.

Мавжуд инновация фаолиятни амал қилиши муаммолари таҳлили шуни кўрсатмоқдаки, амалдги ҳолат бугунги кундаги инновацион корхоналар эҳтиёжларига тўлиқ жавоб бермайди. Бу эса инновация фаолиятини амалга оширишга қулай шарт-шароитлар яратиб беришни таъминловчи инфратузилмавий қўллаб-қувватлаш тизимини такомиллаштиришни талаб этмоқда (1-расм).

1-расм. Инновация фаолиятни ривожлантириш муаммолари ва уни такомиллаштириш талаблари ўртасидаги ўзаро алоқадорлик

Миллий иқтисодиётнинг инновацион секторини барқарор ривожлантириш учун инфратузилма элементларини барпо этиш бўйича мавжуд ташаббуслар ва уларни молиялаштиришнинг мавжуд кўлами етарли эмас. Самарали инновация фаолияти инфратузилмасини шакллантириш унинг элементлари ўртасидаги тизим ҳосил қилувчи алоқаларни жонлантириш зарурати билан белгиланадиган турли ташкилий ва иқтисодий омилларга боғлиқдир.

Иқтисодиёт тармоқлари рақобатбардошлигини оширишда инновацияларни кўллаб-қувватлаш қатор муаммоларни ўз ичига олади. Қуйида уларнинг асосийлари келтирилган:

1. Молиявий ресурсларнинг етишмаслиги. Илмий тадқиқотлар ва ишланмалар учун зарур маблағларни жалб этишдаги қийинчиликлар. Давлат томонидан ажратиладиган грант ва субсидияларнинг чекланганлиги.

2. Таълим ва кадрлар тайёрлаш муаммолари. Инновацияларга мос замонавий билим ва кўникмаларга эга мутахассисларни етишмаслиги. Илмий-тадқиқот муассасалари ва ишлаб чиқариш сектори ўртасидаги ҳамкорликнинг сустлиги.

3. Инфратузилма ва технологияларнинг ривожланмаганлиги. Инновацион фаолият учун зарур бўлган технологик инфратузилманинг етарлича шаклланмаганлиги. Илмий тадқиқот марказлари ва технопаркларнинг етишмаслиги.

4. Интеллектуал мулкни муҳофаза қилиш масалалари. Интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимининг самарасизлиги. Инновацияларнинг қонунчилик йўли билан муҳофаза қилинмаганлиги сабабли инвестициялар жалб этишдаги қийинчиликлар.

5. Бюрократия ва маъмурий тўсиқлар. Лицензиялаш ва рўйхатдан ўтказиш жараёнларидаги ортиқча талаблар. Давлат ташкилотлари томонидан инновацияларни жорий қилишдаги сусткашликлар.

6. Таҳлил ва мониторинг механизмларининг самарасизлиги. Инновацияларнинг иқтисодиёт тармоқларига таъсирини баҳолаш ва мониторинг қилиш тизимининг мавжуд эмаслиги. Инновацион фаолият натижаларини стратегик режалаштиришдаги етишмовчиликлар.

Ушбу муаммоларни бартараф этиш инновацияларни рағбатлантириш учун давлат сиёсати ва хусусий сектор ўртасида самарали ҳамкорликни таъминлашни талаб этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 6 июлдаги “2022-2026 йилларда Ўзбекистон Республикасининг инновацион ривожланиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-165-сон Фармони.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги “Ўзбекистон 2030” стратегиясини тасдиқлаш тўғрисидаги ПФ-158-сон Фармони.
3. Отажонов Ш.И. Ўзбекистонда инновацион кластерларни ривожлантириш истиқболлари. Монография. –Т.: Ilmiy-texnika axboroti-press. 2017. - 248 б.